

ВТІЛЕННЯ СИМВОЛІЗМУ В ЕКСПОЗИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ Г.С. СКОВОРОДИ У СКОВОРОДИНІВЦІ НА ХАРКІВЩИНІ

Северин Віктор Дмитрович,

Кандидат мистецтвознавства, старший викладач
Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Северин Надія Василівна

Кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних наук
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Видатний український філософ, мислитель, просвітитель, поет, музикант, співак Григорій Савич Сковорода є особою, яка пронизала всю свою творчість і все своє життя символами. Символічне розуміння Всесвіту стало основою філософського вчення Сковороди, який шукав у собі внутрішню людину, істину, Бога. Намагання пізнати світ за допомогою символів і знаків простежується у численних його творах.

Символ розуміється як культурологічна і філософська категорія. За В. Івановим, символом є будь-яка реальність, що постає у зв'язку з «вищою реальністю» у пошуку цінності речей, тому приходять до «вічного символізму», який знаходить духовне в чуттєвому. Російські символісти А. Білий, В. Іванов, В. Брюсов та інші трактували символізм як світорозуміння, ґрунтуючись на неоплатонічних і кантівських ідеях. Наслідуючи традиції неоплатонізму і християнської символіки, Сковорода також трактував символи як «іпостась істини», як здатність допомагати пізнати неземне, відкривати нове бачення речей. У нього символи не мають усталеного значення, а існують як певна множинність значень, які то суміжні, то перехрещуються, то суперечливі. Його символізм постає як метод глибокого проникнення у суть явищ навколишнього світу. Здатність філософа мислити образами і символами, вести постійний внутрішній діалог із власним сумлінням у пошуку правди й істини були співзвучні тогочасним культурним вимогам і вирізняли Сковороду з-поміж інших українських філософів і мислителів.

У Національному літературно-меморіальному комплексі Г.С. Сковороди на Харківщині сьогодні оновлюється експозиція, яка була створена у 2006 році відомим українським художником та музеологом Юрієм Тітінюком. Реекспозиція викликана визначною для українського народу подією – 300-літнім ювілеєм з дня народження українського Першорозума, сіяча духовного знання Григорія Сковороди, якого Україна буде вшановувати 3 грудня 2022 року. Тематико-експозиційний план зосереджений на подорожах мандрівного філософа Слобожанщиною. Експозиція музею розміщена в будинку, зведеному у XVIII столітті як садовий павільйон, що дає змогу краще розкрити життєвий

шлях просвітителя України, вшанувати його історичну спадщину та вивчати його творчий шлях у XXI столітті.

Сковородинівський літературно-меморіальний комплекс складається з вестибюлю, трьох залів, невеликого коридору і меморіальної кімнати. Зупинимося на третій залі, присвяченій вшануванню мислителя та вивченню його творчості у XIX–XXI столітті, де втілена глибоко символічна тема «пізнай себе», яка розкриває символ «Євангельського роздоріжжя», або «трьох доріг» та вибір «сродної праці». Який зміст розкривають «три дороги» Сковороди? Одна дорога, що веде наліво, є пагубною для людей, які прагнуть багатства. Друга дорога, що прямує направо, є рятівною для людей, які прагнуть чесного життя. А на третій, центральній дорозі, яка йде прямо, розташоване болото, що символізує лицемірство. Філософ вважав, що праця при вродженій до неї схильності є задоволенням. Акцентуючи увагу на виборі людиною «сродної праці» – праці, вибраної за покликом серця, душі, – філософ підкреслював, що будь-яка професія гідна похвали, якщо вона виконується за покликанням. Споріднена праця, якою б важкою вона не була, є джерелом життєрадісності і сердечної насолоди, святом душі... тоді як «несродна» діяльність породжує у людей смертну муку. Сковорода мислить глибоко, у державних масштабах, пояснюючи, що план ідеальності держави тримається на системі «сродності», тобто коли кожен громадянин виконує роботу, до якої відчуває потяг і виконання якої дає йому внутрішнє задоволення, насолоду. У цьому полягає смисл спорідненої праці, яка приведе до відродження людей, до гармонійного суспільного ладу. Оновлена експозиція музею дасть можливість пізнати значення філософського мислення Григорія Сковороди через усвідомлення композиції «Євангельське роздоріжжя», доторкнутися до деяких речей того часу, до християнських реліквій, до писемних пам'яток; за допомогою інтерактивних технологій поринути у таємниці освітнього процесу через написання давнього алфавіту на інтерактивному столі.

Сковорода вбачав у кожній людині властивий лише їй певний потенціал, який необхідно своєчасно помітити і розвинути. Таким чином, він розробляв одну з провідних проблем філософсько-антропологічного дискурсу – проблему самоактуалізації та самореалізації особистості, ґрунтуючись на концепціях Сократа, Платона, Арістотеля, Августина Аврелія, Марка Тулія Цицерона, які одними з перших порушили проблему розвитку природних задатків і здібностей людини.

У багатьох своїх працях Григорій Сковорода порівнює своє життя з життям вільного птаха, тому на перехресті балок, як образ-дух самого філософа, розміщений великий птах з розгорнутими крилами – лелека. Сковорода вважав, що не можна бути щасливою людиною, істинною, справжньою людиною, якщо ти не володієш почуттям вдячності до бога, до людей, до природи. Саме лелека був ідеалом вдячності в українській природі, який для Сковороди був символічним як єдиний птах, який доглядав своїх батьків, а всі інші птахи доглядали тільки своїх дітей. Образ лелеки може виступати знаковим провідником між людиною і світом, людиною і українським контекстом, який

мають розуміти відвідувачі, споглядаючи експозицію. Цей елемент відіграє об'єднуючу роль у процесі концентрації образу в середовищі зали.

У центрі третьої зали на поздовжній вісі, на лінії сприйняття глядачем, розміщена тематична композиція – джерело, або фонтан. Рисунок джерела був зроблений самим Сковородою. Він символізує ідею рівності кожної людини у досягненні нею душевного миру, щастя. На думку філософа, у кожного є умови для реалізації потягу до «спорідненого» життя. Він пояснює це через образ Бога як «фонтану рівної нерівності». Сковорода говорить, що Бог подібний фонтану, який наповнює різні за вмістом ємності. Міра наявності Бога у кожній людині визначає «разнопутіє» людей та їхні різні долі. Зміст рисунка допомагає зрозуміти цитата філософа: «Не равное всем равность. Льются из разных трубок разные токи в разные... сосуды, что стоят вокруг фонтана. Меньшему сосуду меньше попадает, но в том он равный с большим, что оба одинаково полные» [1, с. 92]. В цьому рисунку закладений глибокий зміст: кожна людина протягом свого життя має різну потребу в знаннях. Комуś вистачає мінімуму знань, а іншому потрібно їх багато. Тож джерело наповнює кожну людину за його потребами. Тому вираз «Не равное всем равность» означає, що людина може отримати стільки знань, скільки забажає. Символ фонтану дає глядачеві зрозуміти глибокий зміст загальної філософської теми Сковороди – «пізнай себе». Адже кожна людина сама вирішує свою долю – обмежувати себе в знаннях чи здобувати їх протягом усього свого життя. Філософ вважав, що не знати себе – це все одно, що втратити себе. Він писав: «Копай внутри себя колодец... Не желай ненужного и лишнего, от них всегда трудность и погибель» [2, с. 369].

Символізм Григорія Сковороди втілено і в інших залах. Так, образ книги для нього мав символічне значення як духовний витвір, як втілений у тексті дух, як збережений у письмовій формі образ народу. Книгу можна розглядати як універсальний світ, який поєднує знаки й образи, як синтез графічного знаку і образу. Композиція, створена із дзеркал, символізує видиму та невидиму природу натури, розкриваючи смисл життя філософа через образи книги, горіха, сфінкса, змія. Головною книгою Сковороди була Біблія – книга життя, яку він називав своєю «коханкою» і яка повела його у мандри світом, під час яких народжувалися його «діти» – філософські трактати, байки, вірші, притчі.

Нарцис – це символ самозакоханості у грецькій міфології. У Сковороди це символ самопізнання. Філософ говорить, що людина, дивлячись на своє зображення через дзеркала, пізнає саму себе, бачить свою «внутрішню людину», Бога в собі. Тому свій перший філософський твір він називає «Наркисс. Разглагол о том: узнай себе».

Сьогодні ставлення до культурної спадщини пов'язане зі зростанням ролі музею як інституту, покликаного вирішувати певні завдання пошуку світоглядних та інтелектуальних орієнтирів соціокультурної адаптації людини у сучасному мультикультурному світі. Невичерпною спадщиною українського народу є філософське вчення Григорія Сковороди, яке живе вже три століття та заслуговує гідної уваги і пошани.

Сучасний музей – це храм людської мудрості, храм людських надбань протягом віків. І завдання цього храму – працювати з відвідувачем на емоційно-

ART HISTORY MODERN TRENDS OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT

психологічному рівні, при цьому добре розбираючись у характерах і потребах людини, щоб надавати інформацію на зрозумілій їй мові. Будь-яка музейна експозиція є відображенням матеріальної та духовної культури суспільства, яка знаходиться у постійному русі, тому музейні експозиції мають надавати глядачам відповіді на актуальні питання, поставлені сьогоденням. Нова експозиція Національного літературно-меморіального комплексу Г.С. Сковороди стане важливим кроком у вирішенні експозиційного простору та новим способом збереження і передачі інформації про великого українського філософа майбутнім поколінням українців.

Література:

1. Титинюк Ю.Е. Энциклопедия режиссера пространства: в 5 кн. Книга 3. Музейная экспозиция. – Харьков : Издатель Александр Савчук, 2020. – 160 с.
2. Сковорода Г.С. Твори в двох томах. – Т. 2 / Г.С. Сковорода. – Київ : АН УРСР, 1961 – 623 с.